

การเมืองเหนือพื้นที่ป่าเขา : การต่อสู้ทางวาทกรรม ผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ บนพื้นที่สูงภาคเหนือ

The Politics over Mountain Space: The Struggle of Ethnic Groups in the Highlands of Northern Thailand

วิเชิด ทวีกุล¹ | Wicherd Taweekul

บทคัดย่อ

บทความนี้ใช้แนวพินิจทางประวัติศาสตร์ โดยพยายามแสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นและการต่อสู้ของวาทกรรมอันหลากหลายเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ ในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์อย่างสัมพันธ์กับบริบททางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในแต่ละช่วงเวลา และเงื่อนไขที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือยังมีได้รับความเป็นธรรมทางกฎหมายด้านทรัพยากรในปัจจุบัน ในส่วนของข้อมูลจะเน้นการวิพากษ์หลักฐานจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษา พบว่า วาทกรรมเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือจากมุมมองของชนชั้นนำทางการเมืองหรือรัฐปรากฏขึ้นตั้งแต่สมัยจารีต ในช่วงเวลานี้มีการให้ความหมายเชิงบวกแก่กลุ่มชนดังกล่าว แต่เมื่อบริบทของสังคมไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไป การให้ความหมายของชนชั้นนำหรือรัฐเริ่มเปลี่ยนไปสู่การสร้างวาทกรรมเชิงลบแก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ อย่างไรก็ตามในทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา ได้เกิดการเขียนงานประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรองขึ้นตอบโต้วาทกรรมของภาครัฐ เพื่อสร้างความเป็นธรรมให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ แต่ด้วยบริบทของแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ของรัฐ การลดบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน และความเป็นเผด็จการทางการเมืองในปัจจุบัน กลายเป็นอุปสรรคให้กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือไม่สามารถได้รับความเป็นธรรมทางกฎหมายด้านทรัพยากรอย่างแท้จริง

คำสำคัญ : การเมืองเหนือพื้นที่ป่าเขา การต่อสู้วาทกรรม ประวัติศาสตร์นิพนธ์
กลุ่มชาติพันธุ์ พื้นที่สูงภาคเหนือ

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

Abstract

This article traces how various ethnic groups in the highlands of Northern Thailand have been treated, represented and marginalized politically, economically and socially over the years. Although progress has been made at different junctures since the late 1800s, these have all been diminished by political and legal setbacks that hinder ethnic minorities from achieving fair legal representation and any degree of self-determination. In particular the article focuses on the discourse used by state authorities to maintain control and mitigate against empowerment. By examining a wide variety of texts from historical records and ethnographies to policy documents, development plans and legislated changes to land use and ownership laws, the author demonstrates how controlling interests in Thailand have effectively countered opposing narratives that seek to redress the discrimination and inequity faced by northern ethnic groups.

Keywords: The politics over mountain space, The struggle of the discourses, Historiography, Ethnic Groups, The highland of Northern Thailand

ความนำ

การประกาศ “นโยบายทวงคืนผืนป่า” ตามมาด้วยการตรวจสอบและไล่รื้อรีสอร์ตโป้นันชา ซึ่งตั้งอยู่บนเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ในช่วงปี พ.ศ. 2558 นอกจากจะเป็นข่าวใหญ่ที่สร้างความตื่นตะลึงให้แก่สังคมไทยอันเกี่ยวข้องกับอำนาจอันล้นพ้นของมาตรา 44 ของรัฐบาลทหารโดยชอบตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2557 ในขณะนั้นแล้ว เสียงโห่ร้องของผู้อนุรักษ์ป่าที่ไม่พอใจต่อการบุกรุกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ก็กลับมาส่งสัญญาณอื้ออึงอีกครั้งในหน้าประวัติศาสตร์การจัดการทรัพยากรไทย

แน่ชัดว่าการดำเนินการทางกฎหมายต่อผู้ฝ่าฝืนกฎหมายป่าไม้ มิใช่เป็นสิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้น หากแต่สิ่งที่น่าสนใจยิ่งกว่าคือการดำเนินคดีกับกลุ่มทุน หรือแม้กระทั่งผู้มีอำนาจเกิดขึ้นไม่บ่อยครั้งนัก ในทางตรงกันข้ามสำหรับชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงกลับปรากฏให้เห็นอย่างต่อเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน หากแต่ไม่ได้รับความสนใจในวงกว้าง ทั้งจากสื่อกระแสหลักหรือแม้แต่ผู้คนทั่วไปในสังคม

การเมืองเหนือพื้นที่ป่าเขา : การต่อสู้ทางวาทกรรม
ผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ

อนึ่ง ในเขตภาคเหนือตอนบน ซึ่งมีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นแอ่งกระทะ แวดล้อมด้วยภูเขาและป่าไม้ เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่กลุ่มชาติพันธุ์ถูกเบียดที่ดินในเขตป่าให้เป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินมาอย่างยาวนานส่งผลให้เป็นภูมิภาคที่ปรากฏกรณีพิพาทระหว่างภาครัฐกับกลุ่มชนบนพื้นที่สูงเสมอมา โดยเฉพาะตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2520 ต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ยกตัวอย่างเช่น การอพยพใหญ่ชาวเขา 6 จังหวัดในปี พ.ศ. 2529 ซึ่งในนั้นประกอบด้วยจังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย (Pinkaw Laungaramsri, 1998: 93) การอพยพชาวเมี่ยน ลีซู และลัวะ จำนวน 5 หมู่บ้านออกจากอุทยานแห่งชาติดอยหลวง ในจังหวัดลำปางปี พ.ศ. 2537 (Atchara Rakyutidharm, 2000: 151) การพยายามผลักดันให้ชาวม้งบ้านป่ากลาง อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน ย้ายออกจากเขตอุทยานแห่งชาติดอยภูคา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 (Thouchanok Sattayavinit, 2013: 102) การดำเนินคดีกับชาวปกากะญอบ้านแม่อมกิ ตำบลแม่วะหลวง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ในข้อหาบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ (Laofang Banditthoetsakun (Ed.), 2015) ซึ่งท้ายสุดถูกบังคับให้อพยพออกจากผืนป่าจากการตัดสินของศาลฎีกาในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2560

สิ่งที่น่าสนใจ คือ ท่ามกลางปมปัญหาความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงเหล่านี้ก่อตัวขึ้นอย่างสัมพันธ์กับ “วาทกรรม” ที่ภาครัฐสร้างขึ้นเพื่อใส่รหัสหมายให้พวกเขาเป็น “อันตรายต่อสังคม” ส่งผลให้การดำเนินการทางกฎหมายต่อคนกลุ่มดังกล่าวดำเนินไปอย่างไม่ที่สิ้นสุด

อย่างไรก็ตาม ภาครัฐก็ไม่สามารถผูกขาดคำอธิบายเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวให้อยู่ภายใต้การบงการได้อย่างเบ็ดเสร็จ เพราะเมื่อบริบททางการเมืองเปิดโอกาสให้เกิดการโต้เถียงทางความคิด วาทกรรมกระแสหลักของรัฐจึงถูกท้าทายจากภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม โดยเฉพาะจากงานเขียนทางวิชาการ ซึ่งอาจเรียกโดยรวมว่าเป็น “ประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรอง”

การเกิดขึ้นของประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรองข้างต้น เปรียบเสมือนสันปันน้ำของความรู้ ซึ่งด้านหนึ่งทำให้การรับรู้และให้ความหมายต่ออำนาจการจัดการทรัพยากรไม่ถูกครอบงำโดยรัฐแต่ฝ่ายเดียว และที่สำคัญอีกด้านหนึ่งคือ ทำให้เกิดการต่อสู้ทางวาทกรรมเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือผ่านงานประวัติศาสตร์นิพนธ์อย่างซับซ้อน

แม้ประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือจะมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่การศึกษาวาทกรรมและการต่อสู้ทางวาทกรรมเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ ผ่านงานประวัติศาสตร์นิพนธ์โดยตรงกลับถูกกล่าวถึงไม่มากนัก เท่าที่พอจะมีอยู่บ้าง คือ งานเขียนของปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (Pinkaew Laungaramsri, 1998) และ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (Attachak Sattayanurak, 2002) ซึ่งในงานเขียนชิ้นแรกเน้นให้ภาพพัฒนาการของการสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือจากภาครัฐ มีได้กล่าวถึงการต่อสู้ทางวาทกรรมเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวมากนัก ขณะที่งานชิ้นหลังก็เป็นการอธิบายพลวัตของวาทกรรมด้านระบบนิเวศในภาพรวม ซึ่งสัมพันธ์กับบริบทสังคมไทยที่แปรเปลี่ยนไปในแต่ละช่วงเวลาเท่านั้น

ด้วยข้อจำกัดทางการศึกษา ตลอดจนความน่าสนใจเกี่ยวกับการรับรู้และให้ความหมาย รวมทั้งการต่อสู้ทางวาทกรรมเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ บทความนี้จึงพยายามที่จะศึกษาและตั้งคำถามว่า การเกิดขึ้นและพัฒนาการของคำอธิบายทางวาทกรรมต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ ทั้งในประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสหลักและประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรองสัมพันธ์กับบริบทแห่งยุคสมัยอย่างไร มีการกระคายหรือรื้อสร้างอำนาจทางความรู้ของวาทกรรมกระแสรองต่อวาทกรรมกระแสหลักเพื่อคืนความเป็นธรรมแก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนืออย่างไร และด้วยบริบททางสังคมและการเมืองใดที่มีผลให้กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ ยังมีอาจได้รับความเป็นธรรมทางกฎหมายในการเข้าถึงทรัพยากรอย่างแท้จริงจนถึงปัจจุบัน

การตอบคำถามที่ตั้งไว้ วิธีการศึกษาจะอาศัยกรอบคิด “แนวพินิจทางประวัติศาสตร์” ที่เน้นอธิบายความเปลี่ยนแปลงภายใต้บริบทเฉพาะของเหตุการณ์ และวิพากษ์ข้อมูลหลักฐานจากเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นรอง รวมถึงหนังสือที่เกี่ยวข้อง

ยุคจารีตกับความสัมพันธ์และมุมมองของชนชั้นนำต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ

คงยากจะปฏิเสธได้ว่า การรับรู้และให้ความหมายต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในเขตภาคเหนือตอนบน เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่เคียงคู่กับสังคมล้านนามาตั้งแต่สมัยจารีต เพราะศูนย์กลางอำนาจ หรือ “รัฐ” จำเป็นจะต้องพึ่งพาสินค้าของป่าที่ส่วนหนึ่ง

การเมืองเหนือพื้นที่ป่าเขา : การต่อสู้ทางวาทกรรม
ผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ

คนบนพื้นที่สูงเป็นผู้จัดทา เช่น เขาสัตว์ งามข้าง ซี่ผึ้ง น้ำผึ้ง เป็นต้น เพื่อนำไปจำหน่ายและทำกำไรในตลาดภายในและภายนอก การได้มาซึ่งของป่าจากกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงอาจจะอยู่ในรูปของส่วยหรือการแลกเปลี่ยนกับสินค้าที่คนบนพื้นที่สูงต้องการแต่ไม่สามารถผลิตได้เองอย่าง เกลือ เหล็ก ฯลฯ

พร้อม ๆ กันนั้น เมื่อพิจารณาบริบทเชิงอำนาจทางการเมืองของรัฐจุฬารัตนอาจกล่าวได้ว่า รัฐจารีตในล้านนามีการแผ่อำนาจในลักษณะของ “รัฐแสงเทียน” กล่าวคือ ศูนย์กลางจะมีอำนาจเข้มขันเหนือพื้นที่ที่อยู่บริเวณใกล้เคียง ส่วนพื้นที่ซึ่งอยู่ห่างไกลออกไป อำนาจก็จะเบาบางลงอย่างต่อเนื่อง (Thongchai Winichakul, 2013: 168) ด้วยโครงสร้างอำนาจนี้รัฐจารีตจึงมีอำนาจเหนือกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้กับราชธานีเป็นหลัก กอปรกับระบบเศรษฐกิจของรัฐที่ต้องพึ่งพาส่วยของป่าจากชนบนพื้นที่สูง ซึ่งจำเป็นต้องใช้เวลาในการเดินทางค้นหา ส่งผลให้ต้องมอบอิสรภาพแก่ชุมชนเหล่านี้ในระดับหนึ่ง ดังนั้นชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงจึงสัมพันธ์กับรัฐต่าง ๆ ในล้านนาอย่างหลวม ๆ ผู้นำตามประเพณีของชนเผ่ามีอิทธิพลสูงในหมู่ชนของตน (Attachak Sattayanurak, 1999: 12) อีกทั้งชุมชนยังสามารถปรับเปลี่ยนความภักดีไปสู่ศูนย์กลางอำนาจอื่นที่เข้มแข็งกว่า เพื่อแลกกับการคุ้มครองที่ดีกว่าได้ตลอดเวลา (Thongchai Winichakul, 2013: 163) ตามนัยนี้เอง ชนชั้นนำของล้านนาจึงมีมุมมองในเชิงยอมรับต่อบทบาทของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงเป็นอย่างมาก ดังจะพบมุมมองเชิงบวกของชนชั้นนำที่มีต่อกลุ่มชนดังกล่าวได้จากเนื้อหาของตำนานผ้ายัดและผ้ายเมืองที่สอดแทรกคำอธิบายในลักษณะของการให้ความสำคัญยิ่งต่อคนเหล่านี้ ยกตัวอย่างเช่น ในตำนานมูลศาสนากล่าวถึงกลุ่มลัวะที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของกลุ่มคนในสังคมของหริภุญไชยและเชียงใหม่ว่า “...เมืองหริภุญไชยและเมืองเชียงใหม่จึงสุขเกษมมากนักและประกอบด้วยโภคสมบัติมากนักจึงปรากฏทั่วไปว่า ลือ ลวะ ชาวไทย ม่าน เม็ง ทุกแห่งนั้นแล” (Fine Arts Department, 1970: 222) เนื้อหาของตำนานวัดพระธาตุลำปางหลวงให้ความสำคัญแก่ลัวะโดยเชื่อมโยงกับการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าว่า “...ยังมีลวะผู้นิ่งชื่อว่า อ้ายคอน มันหันพระพุทธเจ้ามันเอาน้ำผึ้งใส่บอกไม้พาง มาท้อทานแก่พระพุทธเจ้า” (Saraswadee Ongsakul, 2015: 43) ตำนานจามเทวีวงศ์กล่าวถึงเมืองลำปางว่า “พวกคนชาวป่า คือ พวกลวะว้ากะเหริ่งทั้งหลาย ที่อยู่โดยรอบในตำบลนั้นก็พากันมาอยู่โดยมาก แวดล้อม

พระนครนั้น” (Phraphodhirangsri, 2007: 98) ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่เอง ก็แสดงภาพความสำคัญของกลุ่มชนนี้ในยามศึกสงครามว่า “แต่งเจ้าอุปราช ก้อนแก้วผู้เป็นหลานขึ้นมาตั้งอยู่วังพร้าวก่อน **หื้อเก็บข้าวเสียบึงอาหารกับลัวะและ ชาวดอยไว้ถ้ำ**” ทั้งยังให้ “พระยา 3 ล้านกับไพร่ 30 คน เอาถ้วยลายคราม 40 ใบ ไปประทานแก่**ยงค้ำหวัดตาด** อันเป็นหัวหน้าเกลี้ยกล่อมเอาด้วยบุญสมภาร” (Arunrat Wichiankhieo and David K. Wyatt, 2000: 150, 155) หรือแม้กระทั่งงานวรรณกรรม ทางโลกที่ถูกเขียนขึ้นโดยชนชั้นนำล้านนาในช่วงเวลานี้ ก็ไม่ปรากฏการให้ความหมายเชิงลบต่อหมู่บ้าน รวมถึงผู้คนในเขตป่า เช่น เนื้อความในวรรณกรรมโคลงเรื่องมังฆราวาส เชียงใหม่ ว่า

“แม่ไถถึงแล้วเขต กองลอย
กลืนหอมสาวชาวดอย บ่อบ้าน”

(Singkha Wannasai, Translator, 1979: 65)

อย่างไรก็ตาม การรับรู้และให้ความหมายต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง จะเริ่มเปลี่ยนรูปไปหลังจากที่รัฐบาลสยามปฏิรูปการปกครองอันรู้จักกันในนาม “การปฏิรูปมณฑลเทศาภิบาล”

กำเนิดวาทกรรมกระแสหลักกับการสร้างความเป็นอื่นแก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ

ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะพยายามแสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นของวาทกรรมกระแสหลักที่เริ่มสร้างภาพลบให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนืออย่างสัมพันธ์กับบริบทแห่งยุคสมัย นับตั้งแต่การสถาปนารัฐสมัยใหม่ของสยามเหนือหัวเมืองล้านนา เป็นต้นมา

รัฐสมัยใหม่กับจุดกำเนิดของความเป็น “กลุ่มคนป่าชายขอบ”

การปฏิรูปมณฑลเทศาภิบาลในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากจะนำมาสู่การล่มสลายทางอำนาจของเจ้าเมืองฝ่ายเหนือแล้ว อีกด้านหนึ่ง การสถาปนาอำนาจนาของสยามเหนือดินแดนล้านนา ถือเป็นฟันเฟืองประการหนึ่งที่ทำให้ชนแปรการรับรู้และให้ความหมายต่อกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตป่าเขาภาคเหนือไปจากเดิมอย่างไพศาล

การเมืองเหนือพื้นที่ป่าเขา : การต่อสู้ทางวาทกรรม
ผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ

อนึ่ง เมื่อพิจารณาการสถาปนาอำนาจเหนือพื้นที่ของสยาม อาจกล่าวได้ว่าเป็นความพยายามที่จะรวบอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางและกำหนดขอบเขตการปกครองของรัฐสมัยใหม่หรือรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีความชัดเจน แตกต่างไปจากรัฐโบราณซึ่งจุดสิ้นสุดของขอบข่ายอำนาจไม่อาจรับรู้ได้ในเชิงประจักษ์ (Kengkij Kitirianglarp, 2016: 58) ในการนี้รัฐบาลสยามได้สร้างแผนที่แห่งรัฐ (State map) ที่ลอกเลียนมาจากประเทศเจ้าอาณานิคมเพื่อแสดงรูปลักษณ์ทางภูมิกายของรัฐชาติและเป็นฐานของปฏิบัติการสถาปนาอำนาจอธิปไตยสยามเหนือพื้นที่พรมแดนเหล่านั้น หัวเมืองล้านนาถือเป็นแห่งแรกของสนามทดลองโดยสยามกับอังกฤษเริ่มร่วมกันสำรวจและปักปันเขตพื้นที่ชายแดนตั้งแต่ พ.ศ. 2433 และแล้วเสร็จอย่างเป็นรูปธรรมในปี พ.ศ. 2436 (Thongchai Winichakul, 2013: 171, 177, 209) พร้อม ๆ กันนั่นเอง ในปี พ.ศ. 2457 รัฐบาลสยามออกประกาศ “พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่รัตนโกสินทรศก 116” (พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457) เพื่อควบคุมอำนาจเหนือพื้นที่ภายในเขตแดนให้ได้ในระดับลึกมากขึ้น โดยกล่าวอ้างว่า “เป้นต้นเค้าของการที่จะรักษาความปรกติเรียบร้อย ในพื้นบ้านพื้นเมือง... และที่จะรักษาอำนาจพระราชกำหนดกฎหมาย” ซึ่งตามพระราชบัญญัตินี้ ได้แบ่งเขตปกครองย่อยเป็นเมือง อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน โดยอาศัยข้าราชการที่สัมพันธ์กับอำนาจส่วนกลางเป็นเครื่องมือควบคุมปกครองคนเบื้องล่างตามระเบียบกฎหมายที่สยามกำหนด ได้แก่ ผู้ว่าราชการเมือง นายอำเภอ กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน ตามลำดับ (Royal Gazette, 1914: 105 - 124) การปักปันเขตแดนของรัฐส่วนกลางไปยังพื้นที่แนวชายแดนทางเหนือ ตลอดจนการแยกย่อยพื้นที่โดยอิงแอบกับความเจริญและจำนวนประชากรไล่ลำดับจากเมืองสู่ระดับหมู่บ้าน หมู่บ้านหรือชุมชนของชาติพันธุ์ในเขตป่าอันห่างไกลจากเมือง จึงเปลี่ยนสภาพเป็น “พื้นที่ชายขอบ” ของรัฐไปโดยปริยาย (Thongchai Winichakul, 2003: 20)

สืบเนื่องจากข้างต้น การที่สยามผนวกเอากลุ่มคนในดินแดนล้านนา ซึ่งครั้งหนึ่งเคยห่างไกลและไม่ใช่ที่รู้จักเข้ามาสู่อาณัติของรัฐสมัยใหม่อย่างเบ็ดเสร็จ ย่อมส่งผลให้ชนชั้นนำสยามเกิดความพยายามที่จะตั้งคำถามและให้ความหมายต่อคำถามเกี่ยวกับผู้คนในดินแดนเหล่านี้ โดยเฉพาะคำถามว่าคนเหล่านี้คือใคร แตกต่างจากชาวสยามอย่างไร สิ่งที่น่าสนใจ คือ กลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบก็มีพื้นที่ที่จะเป็นข้อสงสัยและคำตอบในคำถามด้วยเช่นกัน (Pinkawee Laungaramsri, 1998: 99)

อาจกล่าวได้ว่า มุมมองหรือคำตอบต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือที่ถูกสร้างขึ้นโดยชนชั้นนำสยาม คือ ประดิษฐ์ภาพให้เป็น “คนป่า” ที่ “ล่าหลัง” “ไร่อารยะ” จากการศึกษาของธงชัย วินิจจะกุล พบว่า วาทกรรมนี้แยกไม่ออกจากโลกทัศน์ “ความศิวิไลซ์” ที่ครอบงำความรู้สึกของชนชั้นนำสยามหลังจากต้องเข้าไปสัมพันธ์กับชาติตะวันตกอย่างเจ้าอาณานิคมอังกฤษและฝรั่งเศสที่ทรงอำนาจยิ่ง อิทธิพลของโลกทัศน์นี้ส่งผลให้ชนชั้นนำสยามพยายามปรับอัตลักษณ์ของตน เพื่อไม่ให้ตกเป็นชาติและเผ่าพันธุ์ชั้นรองภายใต้ระเบียบของมหาอำนาจยุโรป สิ่งหนึ่งซึ่งง่ายสุดที่ชนชั้นนำสยามเลือกใช้เป็นบรรทัดฐานในการวัดความสูงส่งหรือความศิวิไลซ์ของชาติและเผ่าพันธุ์ของตน ก็คือเปรียบเทียบกับกลุ่มคนในดินแดนภายใต้อำนาจของสยาม โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบที่พวกเขารับรู้และสัมผัสได้ ทั้งจากประสบการณ์ตรงผ่านการเดินทางตรวจราชการ ไปทัพ หรือเดินทางท่องเที่ยว และความรู้จากงานเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณาของชาวตะวันตก (Thongchai Winichakul, 2003: 4 – 5, 17 - 20) การใส่รหัสหมายต่อกลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบให้เป็น “คนป่า” ที่ “ล่าหลัง” “ไร่อารยะ” เพื่อยกสถานะความศิวิไลซ์ของชนชั้นนำสยามเห็นได้ชัดจากอรรถาธิบาย “ว่าด้วยประเภทคนป่าภูเขาฝ่ายเหนือ” ของขุนประเทศตึกิจ ความตอนหนึ่งว่า

“ในที่นี้ประสงค์แต่จะเล่าเรื่อง ประเภทของคนเดิม ซึ่งยังคงเหลืออยู่ตามป่าและเขาที่นั่น เป็นเครื่องฟังเล่นแปลก ๆ หูคนป่าทั้งหลายอันมีอยู่ตามจอมเขาทั้งหลายนั้น เป็นพวก ๆ ดังนี้ ละวะ กับ ยางพวกหนึ่ง... อีกพวกหนึ่งเรียกว่ามูเซอ...คนพวกนี้ถือไม่ชำระล้างร่างกาย ถึงแม้จะเบื่อนโคลนตมประการใดก็ไม่ล้างเลย... ยังอีกพวกหนึ่งลาวเรียกว่าผีป่า คนพวกนี้น่าพิศวงมาก ด้วยไม่กินข้าวแลไม่อยู่เป็นที่เหมือนพวกอื่น...แลร่างกายของเขานั้นย่อมชะโลมทาด้วยโลหิตสัตว์ เกรอะกรังจนสาบกลิ่นปนสัตว์ไป”

(Khunprachakhadikij, 1885: 164 – 166)

อนึ่ง หากการผนวกหัวเมืองล้านนาเป็นเสมือนจุดเริ่มต้นของการสร้างวาทกรรมให้กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงแปรสภาพไปเป็น “คนป่า” “ล่าหลัง” “ไร่อารยะ” ตลอดจน “พื้นที่ชายขอบ” วาทกรรมเหล่านี้จะพัฒนาความเข้มข้นขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา

การเมืองเหนือพื้นที่ป่าเขา : การต่อสู้ทางวาทกรรม
ผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ

“ชาวเขา” “คอมมิวนิสต์” “ผี” “ไร่เลื่อนลอย” ก็กับการใส่รหัสหมายใหม่โดยภาครัฐ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติ ความสงบเรียบร้อยระหว่างประเทศก็หาได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ทั้งนี้เพราะมหาอำนาจสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตต่างแข่งขันทางด้านอุดมการณ์ทางการเมือง กระทั่งกลายเป็นตัวจุดชนวนให้พื้นที่ต่าง ๆ ของโลกเดินหน้าเข้าสู่ภาวะสงครามเย็นท่ามกลางความขัดแย้งของอุดมการณ์ทางการเมือง รัฐนาวาไทยได้เข้าร่วมเป็นพันธมิตรของฝ่ายสหรัฐอเมริกาตั้งแต่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และความสัมพันธ์จะกระชับแน่นขึ้นอย่างต่อเนื่องในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึงสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี

การเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกา นอกจากจะนำมาซึ่งเงินช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการทหารจำนวนมหาศาลแก่ประเทศไทย (Apichat Satitniramai, 2013: 21 - 29) ความสัมพันธ์นี้ยังนำมาซึ่งการสำรวจและจัดทำแผนที่หมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือผ่านเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่เรียกว่าแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ ซึ่งมีความซับซ้อนและแตกต่างจากแผนที่สมัยรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยเฉพาะในมิติของอาณาบริเวณทางกายภาพของหมู่บ้านที่มีพิกัดที่แน่ชัดบนหมุดหมายของแผนที่ดังกล่าว ขณะเดียวกันหลังจากจัดทำแผนที่แล้วเสร็จ ยังมีการสำรวจจำนวนบ้านเรือน จำนวนประชากร ชื่อหมู่บ้าน ตลอดจนชื่อผู้นำหมู่บ้านอย่างละเอียดควบคู่ไปด้วย (Kengkij Kitirianglarp, 2016: 62 - 64) การดำเนินการจัดทำแผนที่ทางอากาศนี้ได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่แยกพื้นที่ระหว่างพื้นราบและเขตพื้นที่สูง อันนำมาสู่การนิยามหรือการสร้างวาทกรรมให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงให้เป็น “ชาวเขา” อันหมายถึงผู้อยู่ในเขตป่าเขาอย่างเป็นรูปธรรมในช่วงต้นทศวรรษ 2500 ดังจะพบได้จากชื่อองค์กรภาครัฐ เช่น คณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขา ศูนย์วิจัยชาวเขา เป็นต้น (Pinkaw Laungaramsri, 1998: 101 - 102)

เมื่อพิจารณาในมิติการกำหนดขอบเขตของหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ภาคเหนือจากแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ มิได้ตัดขาดไปจากวัตถุประสงค์ทางการทหาร กล่าวคือ การทำแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศเป็นหนึ่งในความพยายามที่จะควบคุมการเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ซึ่งภาครัฐมองว่าเป็นปัญหาร้ายแรงต่อความมั่นคงของประเทศ ในการนี้เองจึงทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือเริ่มถูกตีตราประทับจากรัฐให้กลายเป็น “ภัยต่อความมั่นคง” วาทกรรมนี้สะท้อนผ่านการกล่าวถึงประเด็นหัวข้อ “การก่อการร้ายและความมั่นคง” ในชุดงานวิจัยเกี่ยวกับ

กลุ่มชาติพันธุ์ภาคเหนือของสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ โดยโยงกับเรื่องการก่อตั้งโครงการนิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาว่ากระทำไปเพื่อ “จัดหาบริเวณอันเหมาะสมสำหรับการส่งเสริม แนะนำชาวเขาที่อยู่กระจัดกระจายไม่เป็นรูปหมู่บ้าน ยากลำบากแก่การที่เจ้าหน้าที่จะไปถึงให้รวมกันเป็นกลุ่มก้อน” (Secretary Office of the National Board of Psychology, 1975a: 59) หรือการพรรณนาถึงความงามภาคเหนือที่มีนัยเชิงลบแฝงเร้นอย่างน่าตะขิดตะขวงใจต่อการอพยพย้ายถิ่นของ “ชาวเขา” ดังความว่า

“เมื่อเอ่ยถึงเมืองเหนือและชาวเหนือแล้ว... เพราะเป็นถิ่นไทยงาม ที่ใครก็อยากไปเที่ยวซึ่งนอกจากจะมีภูมิประเทศสวยงามแล้ว ยังมี ความงามของสาวชาวเหนือ รวมทั้งประเพณีที่น่ารักละมุนละไม อีกด้วย... แต่ถ้าเราจะมองให้ลึกซึ่งลงไปถึงเมืองเหนือหรือภาคเหนือของ ไทยแล้ว... มีชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่อย่างไม่เป็นหลักแหล่ง... พวกชนกลุ่มน้อย เหล่านี้มักย้ายที่ไปหาที่ทำมาหากินใหม่ ชนย้ายเรื่อยไปจนไม่มี ที่สิ้นสุด ชนกลุ่มน้อยนี้เราเรียกว่า “ชาวเขา”

(Secretary Office of the National Board of Psychology, 1982: 1)

ภายใต้ปัญญาการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานข้างต้น ส่งผลให้ภาครัฐเริ่มตระหนักถึงความศักดิ์สิทธิ์ของเส้นพรมแดน ตลอดจนอธิปไตยแห่งรัฐเหนือแผนที่มากยิ่งขึ้น ความเคลือบแคลงต่อการไร้หลักแหล่งแห่งที่ที่แน่นอน แตกต่างไปจากชาวพื้นราบ ซึ่งตั้งถิ่นฐานถาวรตามแนวทางของรัฐสมัยใหม่ ทำให้การนิยามความหมายต่อ “ชาวเขา” ซึ่งครั้งหนึ่งหมายถึงกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในเขตป่าเขา ค่อย ๆ แปรเปลี่ยนไปสู่วาทกรรม “ชาวเขา” ที่เป็นคนอื่น มิใช่คนไทย ควบคู่ไปกับการนิยามให้เป็นภัยต่อความมั่นคง (Pinkaw Laungaramsri, 1998: 107 - 109) ปัญหาเรื่องการให้สัญชาติแก่กลุ่มชาติพันธุ์ ที่ปรากฏให้เห็นจนกระทั่งปัจจุบัน ย่อมเป็นประจักษ์พยานที่ดีต่อวาทกรรมดังกล่าวที่ครอบงำโลกทัศน์ของชนชั้นปกครองไทยพร้อม ๆ กันนั่นเอง วัตถุประสงค์ของการสถาปนาอำนาจควบคุมกลุ่มชาติพันธุ์ ยังเกี่ยวพันกับปัญหาการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในสังคมไทยอีก บริบทหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่า การแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ในสังคมไทยเกิดขึ้นมาต่อเนื่อง และยาวนานนับเนื่องตั้งแต่ทศวรรษ 2470 แต่ในระยะแรกการแพร่กระจายของแนวคิด

การเมืองเหนือพื้นที่ป่าเขา : การต่อสู้ทางวาทกรรม
ผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ

สังคมนิยมยังจำกัดตัวอยู่ในกลุ่มของชาวจีนและชาวเวียดนาม ทั้งที่เกิดในประเทศไทยและอพยพเข้ามา (Ponpirom Chiengul, 2007: 6 - 11) อย่างไรก็ตามหลังจากมีการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ในปี พ.ศ. 2485 อุดมการณ์สังคมนิยมก็ค่อย ๆ แพร่กระจายสู่ปัญญาชน รวมถึงชาวนาชาวไร่อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษ 2500 ต่อเนื่องถึงทศวรรษ 2510 (Somsak Jiamtasakul, 2001: 52, 92)

บริบทการขยายตัวของแนวคิดสังคมนิยมภายในประเทศ กอปรกับความขัดแย้งและการต่อสู้ระหว่างผู้นำฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายในสมรภูมิจีนไต้หวัน ซึ่งมีพรมแดนติดกับประเทศไทย ประเด็นความมั่นคงของประเทศจึงพัฒนาไปสู่เรื่องของภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์อีกโสดหนึ่ง และที่สำคัญคือกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือถูกดึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหานี้ ผ่านการรับรู้และให้ความหมายจากภาครัฐว่าเป็นส่วนหนึ่งของต้นเหตุที่นำมาสู่การแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ อันจะนำมาซึ่งความชอบธรรมในการควบคุม สอดส่อง และปฏิบัติการเชิงอำนาจต่อชุมชนบนพื้นที่สูงของภาครัฐ ดังจะพบในคำอธิบาย เช่น “ชาวเขาเหล่านี้ไร้การศึกษา โรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนและยากจน จึงตกเป็นเหยื่อการโฆษณาชักจูงของฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้โดยง่าย” (Khachatphai Burusphat, 1972: 116) “...ชาวเขาที่อยู่ห่างไกลความเจริญ ในท้องถิ่นทุรกันดารที่ยากแก่การเข้าถึง เมื่อถูกฝ่ายตรงข้ามยุยงส่งเสริมให้เอาใจออกห่างจากรัฐบาล ก็มักจะคล้อยตามได้ง่ายจึงกลายเป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่ง” (Secretary Office of the National Board of Psychology, 1975: preface) หรือกระทั่งการให้ความหมายในลักษณะของการเป็นฐานกองกำลังแนวร่วมฝ่ายซ้ายต่างชาติเพื่อบ่อนทำลายประเทศ ดังคำอธิบายต่อกลุ่มม้งตอนหนึ่งว่า “ที่ซ้ำร้ายกว่าชาวเขาเผ่าอื่น ๆ ก็คือมีชาวเขาเผ่าม้งบางส่วนจำนวนไม่มากหลงผิดเดินทางไปรับการฝึกอบรม จากขบวนการประเทศลาว และเวียดนามเหนือ แล้วกลับมา ร่วมก่อการร้ายในภาคเหนือของประเทศไทย” (Secretary Office of the National Board of Psychology, 1975a: Introduction)

อนึ่ง นอกเหนือจากข้างต้น แม้องค์การระหว่างประเทศอย่างสหประชาชาติ จะพยายามเข้ามาควบคุมและหยุดยั้งการผลิตและค้าฝิ่นในประเทศไทยตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2480 แต่กระนั้นฝิ่นก็ยังเป็นพืชที่สร้างรายได้ให้แก่รัฐไทยในฐานะผู้จัดจำหน่ายตลอดจนเก็บภาษีโรงฝิ่นและผู้เสพฝิ่น (Royal Gazette, 1951: 697 – 704, Royal Gazette, 1956: 2733) กล่าวอีกนัยหนึ่ง การผลิตและค้าฝิ่นเป็นสิ่งที่รัฐไทยรู้เห็นและเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องมาจนถึงทศวรรษ 2490 แน่ชัดว่า รัฐตลอดจนชนชั้นนำทางการเมืองไทยมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการสนับสนุนทั้งทางตรงและทางอ้อมให้กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงปลูกฝิ่น โดยเฉพาะชาวม้ง (Pinkaw Laungaramsri, 1998: 116) แต่หลังจากการยึดอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี พ.ศ. 2500 ตามด้วยการออก “ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 37” ปี พ.ศ. 2501 (Royal Gazette, 1958: 1 - 3) และ “พระราชบัญญัติฝิ่น (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2502” (Royal Gazette, 1959: 177 - 181) ที่มีใจความสำคัญ คือ ให้การปลูก การค้า และเสพฝิ่นกลายเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย ผลที่ตามมา คือ การปลูก การค้า และการเสพฝิ่นจึงถูกใส่รหัสหมายให้เป็น “ที่รังเกียจในวงการสังคมและเป็นอันตรายแก่สุขภาพและอนามัยอย่างร้ายแรง” (Royal Gazette, 1958: 1) คำกล่าวปราศรัยในวันชาติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502 ก็อธิบายให้เห็นว่าการเสพฝิ่นกลายเป็นปัญหาที่ “ทำลายเกียรติของชาติในสายตาอารยชน” (Sarit Thanarat, 1962: 23) และเพื่อหาแพะรับบาป กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือจึงเสี่ยงไม่พ้นที่จะถูกทำให้กลายเป็นต้นตอของปัญหา ดังวาทกรรมที่กล่าวถึงพวกเขาบางคน เช่น “ในอาณาบริเวณป่าเขาทางชายแดนภาคเหนือติดต่อกับลาวและพม่าเป็นแหล่งปลูกฝิ่นที่สำคัญในประเทศไทย ผู้ที่ปลูกฝิ่นเป็นอาจีนได้แก่ชาวเขาเผ่าแม้ว ลีซอ มูเซอ อีเก้อ และกะเหรี่ยง... พวกนี้ยึดอาชีพปลูกฝิ่นมาเป็นเวลาหลายชั่วคนแล้ว” (Khachatphai Burusphat, 1983: 70) “ชาวอีเก้อมีความถนัดในการเพาะปลูก... การปลูกพืชที่สำคัญอีกอย่างทีนิยมปลูกกันมากก็คือ ฝิ่น ซึ่งปลูกกันเป็นอาชีพ” (Secretary Office of the National Board of Psychology, 1975: 11) “ฝิ่นเป็นพืชหลักที่ปลูกกันมากและทำเงินให้แก่พวกเขาให้มีฐานะดีกว่าเผ่าอื่น ๆ จนได้รับสมญาว่าเป็นผู้ที่ชำนาญในการปลูกฝิ่น...” (Secretary Office of the National Board of Psychology, 1975c: 57) การก่อตั้งโครงการหลวงในปี พ.ศ. 2512 ก็เป็นผลมาจากวาทกรรมนี้เช่นเดียวกัน (Somsak Virayaporn and Qian Shiye, 1994: 6, 14)

การเมืองเหนือพื้นที่ป่าเขา : การต่อสู้ทางวาทกรรม
ผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ

จำเป็นต้องกล่าวด้วยว่า ปัญหาการปลูกและค้าฝิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ นอกจากจะถูกสร้างให้เป็นภัยร้ายต่อผู้คนและประเทศชาติในภาพรวมแล้ว ในทศวรรษ 2500 ภาครัฐยังดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างเข้มข้นยิ่งขึ้นเนื่องจากการลดลงของพื้นที่ป่าอย่างรวดเร็ว ทั้งเหตุจากการสนับสนุนให้ราษฎรขยายพื้นที่การเกษตรเพื่อสนองต่ออุตสาหกรรมและการส่งออก การให้สัมปทานทำไม้แก่บริษัทเอกชน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ หรือแม้แต่การทำลายป่าจากการต่อสู้กับภัยคอมมิวนิสต์ การเข้าควบคุมป่าในนาม “การอนุรักษ์” กระทำผ่านการออกพระราชบัญญัติ สงวนคุ้มครองป่า พ.ศ. 2503 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ตามด้วยประกาศใช้พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 (Sane Chamarik and Yot Santasombat (Ed.), 1993: 112, 136) ซึ่งฉบับหลังสุดเป็นกฎหมายที่พัฒนามาจากพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองป่า พ.ศ. 2481 – 2496 บนฐานคิดของการอนุรักษ์ ด้านหนึ่ง การดำรงอยู่ของชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่ป่าที่เริ่มเปลี่ยนสภาพเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย ทั้งนี้เพราะถือว่าป่าอนุรักษ์เป็นพื้นที่หวงห้ามมิให้เข้าไปอยู่อาศัยและใช้ประโยชน์ อันจะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นกับสภาพธรรมชาติดั้งเดิม อีกด้านหนึ่งภาครัฐก็สร้างอำนาจทางความรู้หรือวาทกรรมขึ้นมา เพื่อสร้างภาพลบให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงให้เป็น “ผู้ทำลายป่า” อันจะนำมาซึ่งความชอบธรรมให้แก่นโยบายการควบคุม จัดการพื้นที่ป่าของรัฐอย่างเบ็ดเสร็จ

“ไร้เลื่อนลอย” ถือเป็นวาทกรรมหลักที่รัฐใช้อธิบายการสูญเสียพื้นที่ป่าอันเนื่องมาจากระบบการผลิต “ที่ไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ” ของกลุ่มชาติพันธุ์ ดังคำนิยามที่ปรากฏในงานเขียนเรื่องชาวเขาเผ่ามูเซอเกี่ยวกับลักษณะของการทำไร่เลื่อนลอยและการสูญเสียพื้นที่ป่าของภาคเหนือว่า **“มักทำโดยวิธีถางและเผาป่าเพื่อปลูกติดต่อกัน 4 – 5 ปี เมื่อดินหมดปุ๋ยก็จะย้ายไปถางป่าที่อื่นทำการเพาะปลูกต่อไป เรียกว่าการทำไร่เลื่อนลอย... การที่ชาวเขามีลักษณะเศรษฐกิจในสภาพดังกล่าวก็เนื่องจากขาดความรู้ทางวิชาการในการจะเพิ่มผลผลิต หรือปรับปรุงพื้นที่ซึ่งใช้เพาะปลูกแล้วให้มีคุณภาพที่สามารถจะทำการเพาะปลูกต่อไป... จะต้องหักล้างถางป่าเป็นจำนวนมากอันก่อให้เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวงต่อทรัพยากรของชาติ”** (Secretary Office of the National Board of Psychology, 1976: 39, 47) ที่น่าสนใจไม่น้อย คือ การใส่รหัสหมาย “ไร้เลื่อนลอย” ของ “ชาวเขา” ให้เป็นสิ่งชั่วร้ายหรือก่อให้เกิดผลกระทบต่อนพื้นที่ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ

และการเมือง อย่างที่ราบภาคกลางของประเทศ ผ่านประเด็นการลดลงของแหล่งต้นน้ำลำธาร ก็เป็นวาทกรรมที่ชนชั้นนำของไทยเลือกใช้เป็นฐานสร้างความชอบธรรมเชิงอำนาจ ในการควบคุม จัดการชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือในนามการอนุรักษ์อย่างสืบเนื่อง ดังจะพบการพรรณนาถึงปัญหาดังกล่าวในงานของขจิตภัย บุรุษพัฒน์ อติตรงเลขาธิการ ความมั่นคงแห่งชาติ ความว่า

“การที่พื้นที่ป่าไม้ในภาคเหนืออันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่ ก่อให้เกิดแม่น้ำสายสำคัญ ๆ ไหลมาหล่อเลี้ยงที่ราบภาคกลางได้ลดลง เป็นจำนวนมากมายนั้นเป็นผลมาจากการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำไร่ เลื่อนลอยของชาวเขาอย่างไม่ต้องสงสัย”

(Khachatphai Burusphat, 1983: 71 - 72)

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า วาทกรรมการทำลายป่าจาก “วิถีการผลิต แบบไร่เลื่อนลอย” ของภาครัฐ กลับมีความกำกวมในการรับรู้และให้ความหมายต่อ กลุ่มชาติพันธุ์ซ่อนเร้นไว้ภายใน กล่าวคือ ในช่วงก่อนหน้าทศวรรษ 2520² คำอธิบายนี้มีได้ หมายรวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์ “กะเหรี่ยง” สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ชาวกะเหรี่ยงมีภาพที่ดี ในสายตาของภาครัฐ สืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์ทางด้านความมั่นคงทางการเมืองและ เศรษฐกิจระหว่างรัฐไทยกับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในประเทศไทย ตลอดจนชนกะเหรี่ยง กลุ่มน้อยในพม่า กล่าวคือ สำหรับรัฐไทยแล้ว ชาวกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด กับรัฐมาอย่างยาวนาน ชนกลุ่มนี้ค่อนข้างตั้งถิ่นฐานอย่างมั่นคง โดยเฉพาะหลังจากการเข้ารับ เป็นคริสต์ศาสนิกชน เพราะไม่ต้องย้ายที่อยู่อาศัยเมื่อมีคนตายแบบผิดวิสัยในหมู่บ้าน ขณะเดียวกันยังพบการเชื่อมร้อยระหว่างองค์กรคริสตจักรกะเหรี่ยงในพื้นที่กับสภาคริสตจักร แห่งประเทศไทย (Jamaree Chiengthong, 2017: 97 - 98) การดำรงอยู่อย่างเป็นหลักแหล่ง และมีปฏิสัมพันธ์กับรัฐส่วนกลางเช่นนี้ ย่อมสอดคล้องกับมุมมองหรือแนวคิดความมั่นคง/

² ในบทความนี้ คำว่า “ทศวรรษ 2520” หมายถึงช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2521 - พ.ศ. 2530 ส่วนคำว่า “ทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา” ครอบคลุมช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2521 ถึงปัจจุบัน

การเมืองเหนือพื้นที่ป่าเขา : การต่อสู้ทางวาทกรรม
ผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ

อธิปไตยเหนือเส้นพรมแดนของภาครัฐ การต่อสู้ของชนกลุ่มน้อยกะเหรี่ยง (Karen National Union: KNU) กับรัฐบาลทหารพม่า ทำให้ปัญหาการแทรกซึมของ ภัยคอมมิวนิสต์ที่รัฐบาลพม่าหวาดหวั่น ทุเลาลงในเขตอิทธิพลของชนกลุ่มน้อยกะเหรี่ยงมีพัก จะต้องพูดถึงการที่รัฐไทยได้ประโยชน์ อย่างน้อยก็ทางอ้อม จากการขยายตัวทางการค้า ของตลาดมีดตามแนวชายแดนที่ชนกะเหรี่ยงกลุ่มน้อยยึดครองรวมถึงผลประโยชน์ ด้านการทำสัมปทานป่าไม้ของกลุ่มทุนไทยในเขตอิทธิพลชนกลุ่มน้อยนี้อีกด้วย (Rapepan Jaksan, 2014: 96 - 99) ด้วยเงื่อนไขเหล่านี้จึงทำให้พบการรับรู้และให้ความหมายต่อ กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงจากองค์กรภาครัฐ ที่มีน้ำเสียงเป็นมิตรสอดแทรกไปกับการเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงอื่น ๆ ว่า

“ชาวกะเหรี่ยงเป็นชาวไร่เลื่อนลอยแบบดั้งเดิมแท้...เป็นพวกที่ มีความตั้งใจที่จะใช้ประโยชน์ของที่ดินที่มีอยู่อย่างจำกัดให้ได้ผลดี ที่สุดตามความสามารถของพวกเขา... ไม่มีความปรารถนาที่จะโยกย้าย ไปอยู่เขตอื่น ๆ ... กะเหรี่ยงจึงมีท่าที่เป็นมิตรกับไทยตลอดมา จะเห็นได้ว่าในชายแดนที่กะเหรี่ยงมีอิทธิพลอยู่ พรรคคอมมิวนิสต์ แห่งประเทศไทยไม่สามารถเข้าไปแทรกซึมได้... กล่าวกันว่า ชาวกะเหรี่ยงเป็นเผ่าที่มีปัญหาในเรื่องการเมืองน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับ ชาวเขาทุกเผ่า”

(Secretary Office of the National Board of Psychology,
1975: 55, 60, 77, 81)

อย่างไรก็ตาม นับจากปลายทศวรรษ 2520 ต่อเนื่องถึงทศวรรษ 2530 เป็นอย่างน้อย กระแสการอนุรักษ์ป่าไม้ของภาครัฐเริ่มทวีความกว้างขวางและเข้มข้นขึ้น ดังจะเห็นได้ จากการประกาศใช้นโยบายป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ. 2528 โดยมีเป้าหมายเพิ่มพื้นที่ป่าทั่วประเทศอย่างน้อยร้อยละ 40 นโยบายการจัดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ เพื่อแบ่งแยกพื้นที่และควบคุม การใช้พื้นที่ป่าตามลำดับความลาดชันในปีเดียวกัน การออกประกาศพระราชกำหนดแก้ไข พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2532 เพื่อยกเลิกการทำสัมปทานป่าไม้ สืบเนื่องจากเหตุการณ์

ภัยพิบัติสาธารณะที่จังหวัดนครศรีธรรมราช การตราพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 โดยห้ามมิให้บุคคลเข้าไปสร้าง ความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนครอบครองที่ดินของรัฐโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งหมายรวมถึงพื้นที่ป่า เป็นต้น (Sane Chamarik and Yot Santasombat (Ed.), 1993: 106 – 107, 109 - 110) ควบคู่ไปกับพลวัตการสถาปนาอำนาจรัฐเหนือพื้นที่ป่าข้างต้น การผลิตอำนาจทางความรู้ที่ลิดรอนความชอบธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านวาทกรรม “ผู้ทำลายป่า” ก็ยังคงดำเนินเคียงคู่เป็นเงาตามตัว และที่น่าสนใจคือ องค์กรความรู้เชิงลบนี้นี้ขยายความไปครอบคลุมกลุ่มชาติพันธุ์ทุกกลุ่มให้ เป็นต้นเหตุของปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่าและองค์ความรู้นี้ก็มิได้เกิดขึ้นจากชนชั้นนำของภาครัฐฝ่ายเดียวเท่านั้น หากแต่องค์กรทางการศึกษาระดับสูงก็มีส่วนร่วมอย่างขันแข็งในการตอกย้ำวาทกรรมนี้ด้วยเช่นกัน ดังจะสังเกตได้จากเนื้อหาในหนังสือทางรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หนังสือนี้ตีพิมพ์อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 – 2534 ใจความส่วนหนึ่งอธิบายการสูญเสียพื้นที่ป่าจากการผลิตของกลุ่มชาติพันธุ์ทุกกลุ่มอย่างเหมารวม ความว่า

“...ภาคเหนือของประเทศไทยนั้น... เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ นับแสน ๆ คน... จึงเป็นที่แน่นอนว่าการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยิ่งมีความรุนแรงขึ้นเป็นเงาตามตัว... ชาวเขามีวิธีทำการเพาะปลูกแบบประเพณีที่เรียกว่า การทำไร่เลื่อนลอย... ซึ่งการกระทำดังกล่าวทำให้ป่าไม้ที่มีมูลค่ามหาศาลถูกทำลายลงไปอย่างรวดเร็ว”

(Sukhothai Thammathirat University, Political Science, 1991: 254)

การเรียกร้องและการดำเนินการเข้าควบคุม จัดการทรัพยากรป่าไม้ในนามการอนุรักษ์ เพื่อสร้างพื้นที่ธรรมชาติบริสุทธิ์ ปราศจากการรบกวนของมนุษย์ ทั้งจากองค์กรอนุรักษ์ และภาครัฐอย่างเข้มข้น เมื่อรวมเข้ากับวาทกรรมที่ตีตราประทับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของภาคเหนือทุกกลุ่มให้กลายเป็นต้นตอแห่งปัญหาของระบบนิเวศ เมื่อมาถึงขีดสุดเราจึงเห็นภาพของการบังคับใช้อำนาจของภาครัฐในการจัดการกับกลุ่มชาติพันธุ์ทุกกลุ่มที่รุกราน “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” อย่างรุนแรงในปลายทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา

การเมืองเหนือพื้นที่ป่าเขา : การต่อสู้ทางวาทกรรม
ผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ

ไม่ว่าจะเป็นการจับกุมคุมขังด้วยข้อหาบุกรุกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ การปลูกต้นยูคาลิปตัสทับพื้นที่ไร่เพื่อมิให้ใช้เพาะปลูกข้าว ตลอดจนการอพยพกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่าง ๆ ออกจากพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ดังได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

สถานะหลังสมัยใหม่ กำเนิดวาทกรรมประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรอง : การต่อสู้กับวาทกรรมกระแสหลักของภาครัฐ

การดำเนินการของรัฐที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ แม้จะนำมาสู่การสร้าง “ภาพลบด้านเดียว” ต่อกลุ่มชนดังกล่าว แต่ในทางกลับกัน ช่วงทศวรรษ 2490 ถึงทศวรรษ 2510 ที่กระแสแนวคิดสังคมนิยมเฟื่องฟูในสังคมไทย กลับไม่พบการผลิตงานประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือของ “ปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทย” เพื่อต่อสู้ทางวาทกรรมกับภาครัฐอย่างชัดเจนมากนัก เท่าที่พอจะมีอยู่บ้าง เช่นงานเขียนของจิตร ภูมิศักดิ์ เรื่อง “ภาษาลาหู่หรือมูเซอ” ซึ่งเขียนขึ้นในปี พ.ศ. 2501 – 2506 จากการที่เขาได้รู้จักชาวมูเซอ 2 คน ระหว่างที่ถูกคุมขังในคุกกลางยาว ก่อนจะถูกนำมาตีพิมพ์เป็นทางการในปี พ.ศ. 2526 รายละเอียดของประวัติศาสตร์นิพนธ์ชิ้นนี้ แม้จะพยายามอธิบายเรื่องราวของชาวมูเซอ ทั้งในด้านดนตรี ประเพณีการตั้งชื่อ วิถีการดำรงชีวิต อาหารการกิน การแต่งกาย วันสำคัญ และความเชื่อเกี่ยวกับการผลิตทางการเกษตร (Chit Phumisak, 1983) แต่เนื้อหาหลักก็ยังคงกล่าวถึงประเด็นเหล่านี้ในลักษณะทั่วไป ไม่ได้ตอบโต้วาทกรรมของรัฐ และเน้นสร้างพจนานุกรมทางภาษาเป็นปฐมเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ทศวรรษ 2520 กลับปรากฏให้เห็นความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในสังคมไทย ทั้งนี้เพราะการศึกษาและการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรองเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ ซึ่งถูกผลิตโดยภาคประชาสังคม โดยเฉพาะนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชนเริ่มขยายตัวมากยิ่งขึ้น อันเนื่องมาจากการปรับเปลี่ยนวิธีวิทยาการศึกษาในวงการวิชาการ การก่อตัวของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ความล้มเหลวและความไม่เป็นธรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรของรัฐ ตลอดจนบรรยากาศทางการเมืองที่คลี่คลายสู่ความเป็นประชาธิปไตย ประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรองเหล่านี้ได้ร่วมสนทนากับประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสหลัก ทั้งในเชิงโต้แย้งและหักล้างทางความคิด อย่างน่าตื่นตา ประเด็นวิวาทะสำคัญที่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสรองเพื่อสร้างความชอบธรรมด้านทรัพยากรแก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ ได้แก่ การให้ความหมายใหม่ต่อ

วิธีการผลิตที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ การให้คุณค่าแก่การผลิตและชีวิตผ่านแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน การวิพากษ์ปัญหาด้านทรัพยากรจากนโยบายการอนุรักษ์ของภาครัฐ และการรื้อ สร้างวาทกรรมผืน ตามลำดับ ดังนี้

การให้ความหมายใหม่ต่อวิธีการผลิตที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ

อาจกล่าวได้ว่า เมื่อเริ่มต้นทศวรรษ 2520 ได้เกิดปรากฏการณ์ที่เป็นกระแสร่วมในแวดวงวิชาการ นั่นคือ การตื่นตัวของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความพยายามที่จะแสวงหาคำตอบใหม่ทางทฤษฎี โดยเฉพาะสายสังคมนิยม บริบทดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งซึ่งยังผลให้เกิดการสถาปนาองค์ความรู้กระแสรองเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือที่มีนัยของการตอบโต้ทางความคิดกับประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสหลัก

งานนิพนธ์ของอานันท์ กาญจนพันธุ์ เรื่อง “**โครงสร้างเศรษฐกิจของชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย**” ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2521 ถือเป็นหมุดหมายหรือตัวแทนสำคัญซึ่งเริ่มสะท้อนความพยายามที่จะสร้างวาทกรรมใหม่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือจากบริบทข้างต้น งานเขียนนี้มาจากการขยับขยายพรมแดนความรู้บนพื้นฐานแนวคิดปัญหาชาวนาแบบฝ่ายซ้ายเดิม ดังจะสังเกตได้จากข้อสรุปเปรียบเทียบปัญหาสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์กับชาวนาว่า มีปัญหาพร้อมคือ การไม่มีที่ดินทำกิน และในที่สุดกลุ่มชาติพันธุ์ภาคเหนือ “**ก็จะมีสภาพเช่นชาวนาไทยอื่น ๆ ที่ไม่มีที่นา ยากจนและเป็นหนี้แก่บรรดานายทุนอิทธิพลในระบอบกษัตริย์**” (Anan Ganjanapan, 1978: 19) เมื่อพิจารณาในระดับลึก สิ่งที่น่าสนใจในงานของอานันท์ ได้แก่การสร้างคำอธิบายใหม่ที่โต้แย้งกรอบแว่นของรัฐ โดยเฉพาะในมิติของการทำไร่แบบโค่นเผา กล่าวคือ การทำไร่ของกลุ่มชาติพันธุ์ถูกให้ความหมายว่าเป็นระบบผลิตที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ เพราะมีที่ดินเพียงพอแก่การหมุนเวียนทันกับการที่จะให้ป่ากลับคืนสู่สภาวะเดิมได้ ซึ่งสอดคล้องไปกับบริบททางสังคมของย่านเอเชียอาคเนย์ที่มีประชากรไม่หนาแน่นนัก ขณะเดียวกันการใช้และการเข้าถึงพื้นที่ไร้มิได้ดำเนินไปอย่างไร้การควบคุมดูแล หากแต่ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเข้มข้น โดยถือว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็น “สมบัติร่วมของชุมชน” ไม่สามารถซื้อขายได้ อำนาจการถือครองอยู่ในรูปของ “สิทธิการใช้” หรือ Usefruct ซึ่งสิทธิครอบครองพื้นที่จะหมดไปเมื่อเลิกใช้ในเวลาอันสมควร (Anan Ganjanapan, 1978: 1, 7)

การเมืองเหนือพื้นที่ป่าเขา : การต่อสู้ทางวาทกรรม
ผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ

การนำเสนอภาพตรงกันข้ามกับคำอธิบายของภาครัฐเกี่ยวกับการทำไร่ในเขตพื้นที่สูง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปรับเปลี่ยนวิถีวิทยาการศึกษาในวงการวิชาการยังปรากฏในงานของ Peter Kunsatadter และคณะ ซึ่งเผยแพร่ในปีเดียวกัน เรื่อง “Farmer in the Forest: Economic Development and Marginal Agriculture in Northern Thailand” ที่เน้นตอบโต้วาทกรรมการทำไร่กับการทำลายป่าของรัฐ ผ่านการให้ความหมายถึงความหลากหลายของระบบการทำไร่ในเขตพื้นที่ป่าของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทย ทั้งยังชี้ให้เห็นระบบการผลิตแบบไร่ที่สัมพันธ์กับการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบอนุรักษ์และช่วยเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ผืนดิน (Kunsatadter, P, E.C., C and Sanga Sabhasri, 1978)

การให้คุณค่าแก่วัฒนธรรมการผลิตและชีวิตผ่านแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

พร้อม ๆ กันกับการตื่นตัวของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความพยายามที่จะแสวงหาคำตอบใหม่ทางทฤษฎี ในช่วงเวลาเดียวกันกระแสการศึกษาและพัฒนาชนบทตาม “แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน” ก็ปรากฏตัวขึ้นและถูกพูดถึงกันอย่างกว้างขวางในแวดวงวิชาการ องค์กรและนักพัฒนาเอกชน (NGOs) กระทั่งกลายเป็นหนึ่งในแนวคิดสำคัญที่ใช้อธิบายโครงสร้างชนบทไทยในทศวรรษต่อมา กล่าวอย่างกระชับจุดร่วมทางความคิดของกรอบแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน คือการให้คุณค่าต่อ “วิถีการผลิตและการดำรงชีวิตแบบพึ่งตนเอง” “วัฒนธรรมที่เกื้อกูลกันของชุมชน” “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” (Thikan Srinara, 2014: 75 - 76) อันเป็นการตกผลึกจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างสลับซับซ้อน

อิทธิพลของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน มิเพียงแต่มีผลให้นักพัฒนาเอกชนในพื้นที่เป้าหมายเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านจากลักษณะ “หน่วยงานสงเคราะห์” ไปสู่การพัฒนาบนฐาน “คำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน” เท่านั้น (Anusorn Chaiphon (Ed.), 2003: 24 - 26) หากแต่ยังส่งผลให้เกิดการผลิตองค์ความรู้เชิงวิชาการที่พยายามสร้างคุณค่าแก่วัฒนธรรมการผลิตในระบบไร่ของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อตอบโต้แนวคิดกระแสหลัก โดยอาศัยกรอบคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานอย่างเป็นลูกโซ่ ดังจะพบได้จากองค์ความรู้ในงานเขียนเช่นการให้ความหมายต่อการทำไร่ของกลุ่มชาติพันธุ์ภาคเหนือในเชิงของความหลากหลายทางชีวภาพการผลิตเพื่อยังชีพและสอดแทรกภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการทรัพยากร (Chupinit Ketmani, 1991) การประกอบสร้างและผลิตซ้ำโลกทัศน์

“สิทธิชุมชน” “สิทธิการใช้” “พื้นที่หน้าหมู่บ้าน” เหนือพื้นที่ไร่ โดยเชื่อมโยงกับกฎหมายทางจารีตที่สืบทอดต่อกันมาจากประสบการณ์ตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ เพื่ออำนวยความสะดวกธรรมชาติร่มเย็นและยังยืนต่อการดำรงชีวิตและการใช้ทรัพยากรภายในชุมชน Chaladchai Ramitanon, Anan Ganjanapan and Santita Ganjanapan, 1993) และที่น่าสนใจไม่น้อยไปกว่ากันคือ การศึกษาตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักพัฒนาเอกชนและนักวิชาการผ่านการลงพื้นที่และเวทีสัมมนา ยังนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงความหมายของ “ไร่เลื่อนลอย” ไปสู่ “ไร่หมุนเวียน” อันเสมือนเป็นการลิดรอนความชอบธรรมทางรหัสหมายที่ถูกสร้างโดยภาครัฐ ดังจะพบได้ในงานของ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (Pinkaew Laungaramsri, 1991) วราลักษณ์ อิทธิพลโอฬาร (Waralak Itthiphonolan, 1998) เจษฎา โชติกิจภิวาทย์ (Jesada Chotikijpiwat, 1999) ถาวร กัมพลกุล (Thaworn Kamphonkun, 2004) อานันท์ กาญจนพันธุ์ และคณะฯ (Anan Ganjanapan; et al, 2004) ฯลฯ การสร้างความชอบธรรมเชิงความหมายในประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรอง ด้วยการเปลี่ยนชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกกำหนดขึ้นโดยภาครัฐ ไปเป็นชื่อเรียกที่กลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ ใช้เรียกกลุ่มของพวกเขา เช่น การเปลี่ยนชื่อเรียกจาก “ยาง” “กะเหรี่ยง” เป็น “ปกากะญอ” ที่แปลว่าคนส่วนหนึ่งก็ก่อตัวขึ้นมาจากโลกทัศน์ที่เห็นคุณค่าต่อแบบแผนของชีวิตชนเผ่าตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนซึ่งเป็นการตอบโต้ “กระบวนการทำให้กลายเป็นอื่น” ของภาครัฐอย่างมีนัยสำคัญ (Attachak Sattayanurak, 2002: 75)

การวิพากษ์ปัญหาด้านทรัพยากรจากนโยบายการอนุรักษ์ของภาครัฐ

ขณะที่ปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่าเป็นสิ่งที่ภาครัฐใช้สร้างภาพลบให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ บริบทของความล้มเหลวเชิงนโยบายการอนุรักษ์ของรัฐจึงกลายเป็นประเด็นซึ่งขาดเสียมิได้ที่ประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรองมุ่งโต้แย้งเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้แก่กลุ่มชนดังกล่าวอย่างสืบเนื่อง

การตอบโต้ข้างต้น พบว่าได้วิพากษ์ความลึกลับและไม่สอดคล้องของนโยบายการอนุรักษ์กับบริบทสังคมไทย เพราะผู้คนที่ต้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ป่ามาช้านานไม่ว่าจะเป็นการบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน การเก็บหาของป่าเพื่อดำรงชีพและส่งส่วย การออกมาตรการสร้างพื้นที่ป่าอุทยานแห่งชาติ ป่าสงวนแห่งชาติ เขตรักษา

การเมืองเหนือพื้นที่ป่าเขา : การต่อสู้ทางวาทกรรม
ผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ

พันธุ์สัตว์ป่า เป็นการดำเนินงานโดยขีดเส้นลงบนแผนที่ มิได้เข้าไปศึกษาสำรวจในพื้นที่จริง ส่งผลให้ชุมชนชาติพันธุ์ภาคเหนือซึ่งตั้งถิ่นฐานมาก่อน ถูกกีดกันออกจากพื้นที่ป่าอย่างไร้ความยุติธรรมทางกฎหมาย กระทั่งนำมาสู่ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับเจ้าหน้าที่รัฐอย่างรุนแรง แต่อีกด้านหนึ่ง รัฐกลับมองป่าในแง่ทรัพยากรที่สามารถนำไปขายเป็นสินค้า ซึ่งเอื้ออำนวยให้กลุ่มนายทุนเข้ามาตัดดวงผลประโยชน์จากป่าจนร่ำรวยและทำให้ทรัพยากรป่าถูกล้างผลาญจนเสื่อมโทรมลง ขณะที่ภาครัฐก็ไม่ได้มีกำลังคนเพียงพอในการดูแลผืนป่า ดังนั้นภาครัฐจึงควรกระจายอำนาจให้ประชาชนและชุมชนในเขตป่ามีส่วนร่วมในการดูแล บริหารจัดการพื้นที่ป่าเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ทั้งจะนำมาซึ่งความยั่งยืนของทรัพยากรป่าไม้โดยแท้จริง การนำเสนอวาทกรรมทวนกระแสเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้แก่ผู้คนและชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือในลักษณะนี้ ปรากฏให้เห็นเป็นจำนวนมากในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรอง ยกตัวอย่างงานชิ้นสำคัญ เช่น “ป่าไม้สังคมนับกับการพัฒนาชนบท” (Chaladchai Ramitanon, 1985) “ปัญหาทางกฎหมายและนโยบายของการใช้อำนาจรัฐที่เกี่ยวกับการจัดการที่ดินในเขตป่า” (Sayamon Kaiyurawong, 1994) “วิวัฒนาการการบุกเบิกที่ทำกินในเขตป่า : กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน” (Anan Ganjanapan and Mingsan Khaosaat, 1995) “Political Ecology of Expansion of Protected Area in Northern Thailand” (Chusak Wittayapak, 1996) “เก็บที่โล่งแก่รากลูหญ้า : คัดสรรข้อเขียน 1 ทศวรรษว่าด้วยทรัพยากรดิน น้ำ ป่า และอื่น ๆ” (Nidhi Eoseewong, 2000) เป็นต้น

ด้วยบริบทการวิพากษ์วิจารณ์ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติภายใต้การควบคุมอันเบ็ดเสร็จจากนโยบายการอนุรักษ์ของภาครัฐ ประกอบกับการบังคับใช้อำนาจรัฐอพยพผู้คนออกจากป่าที่เข้มข้นขึ้นอย่างต่อเนื่องในทศวรรษ 2530 การรจนาองค์ความรู้เกี่ยวกับ “ป่าชุมชน” ในประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรองถือเป็นอีกหนึ่งแรงหนุนสร้างความเป็นธรรมด้านทรัพยากรแก่กลุ่มชาติพันธุ์ภาคเหนือ ตลอดจนตอบโต้วาทกรรมเชิงลบในมิติ “ผู้ทำลายป่า” ที่ถูก “ยึดเหยียด” ให้อย่างสืบเนื่อง

แน่ชัดว่า การผลิตองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน มิได้ตัดขาดจากกรอบคิดของ วัฒนธรรมชุมชน เพราะการรับรู้และให้ความหมายแก่เรื่องดังกล่าวได้อาศัยการอธิบาย และให้ความหมายอิงแอบกับภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรมความเชื่อดั้งเดิมตามจักรวาลวิทยา ด้านการจัดการพื้นที่ป่า อันสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของระบบนิเวศพื้นที่ป่าแต่ละ ประเภทที่พวกเขาปฏิบัติสัมพันธ์มาแต่ครั้งอดีต แนวคิดนี้จะพบได้จากการอธิบาย กระบวนการจัดจำแนกพื้นที่ป่าชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ออกเป็นป่าหวงห้ามตามประเพณี ป่าใช้สอย ป่าทำไร่หมุนเวียน ซึ่งการใช้และการเข้าถึงป่าแต่ละชนิดตั้งอยู่บนฐานของ ความเข้าใจต่อความอ่อนไหวของระบบนิเวศแต่ละระบบ มิใช่เป็นการทำลายป่าอย่างไร้จิตสำนึก ตามแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์เฉกเช่นที่รัฐตีตราประทับ การสร้างวาทกรรม “กลุ่มชาติพันธุ์ ผู้อนุรักษ์ป่า” ผ่านเรื่องราวป่าชุมชนปรากฏในงานวิชาการจำนวนมากที่ผลิตโดยนักวิชาการ ในรั้วมหาวิทยาลัยและนักพัฒนาเอกชนภาคเหนือ ยกตัวอย่างขึ้นสำคัญเช่น “ป่าชุมชน ในประเทศไทย แนวทางการพัฒนา เล่ม 2 ป่าชุมชนภาคเหนือ” (Sane Chamarik and Yot Santasombat, 1993) “A Comparative Study of Indigenous and Scientific Concepts in Land and Forest Classification in Northern Thailand” (Santita Ganjanapan, 1997) หรือหนังสือ “ทำเนียบป่าชุมชนภาคเหนือ” ขององค์กรพัฒนาเอกชนที่มีเนื้อหาคอบคลุมพื้นที่ศึกษา 7 จังหวัดภาคเหนือ (Northern Community Network, 2001) เป็นต้น ขณะเดียวกันปฏิบัติการบูรณาการเชิงพื้นที่ด้วยการก่อตั้งป่าชุมชน รวมถึงการ “บวชป่า” ในหมู่บ้านต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ภาคเหนือ ก็ยิ่งตอกย้ำวาทกรรม “ความเป็นผู้อนุรักษ์” ให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์เคียงคู่ไปกับการสร้างวาทกรรมนี้ ในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรองอย่างมีนัยสำคัญ

การรื้อ สร้างวาทกรรมผืน

เมื่อ “วาทกรรมผืน” เป็นแนวทางที่รัฐใช้ครอบงำโลกทัศน์ของผู้คนทั่วไปในสังคมไทย ให้พุ่งเล็งถึงความเลวร้ายของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ แต่หลังจากบริบท ทางการเมืองแปรเปลี่ยนเข้าสู่ความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งให้อิสระในการวิพากษ์วิจารณ์ รวมถึงนำเสนอมุมมองอื่นที่แตกต่างคำอธิบายของรัฐ การรื้อถอนโลกทัศน์เดิมและสร้าง วาทกรรมใหม่เกี่ยวกับผืน จึงเป็นสิ่งที่ประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรองให้ความสนใจถกเถียง ได้แย้งเพื่อสร้างความเป็นธรรมแก่กลุ่มชนดังกล่าวไปพร้อม ๆ กัน ดังจะพบคำอธิบายถึง

การเมืองเหนือพื้นที่ป่าเขา : การต่อสู้ทางวาทกรรม
ผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ

ต้นตอแท้จริงของการปลุกผีในในกลุ่มชาติพันธุ์ว่า เกิดจากการส่งเสริมของภาครัฐ แต่เมื่อถูกกดดันจากมหาอำนาจภายนอก รัฐบาลกลับเลือกที่จะโยนความผิดด้วยการสร้างภาพอันเลวร้ายให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง โดยเฉพาะชาวม้ง ให้เป็นต้นตอของปัญหายาเสพติด การทำลายป่าจากการบุกเบิกพื้นที่ปลูกฝิ่น และปราบปรามพวกเขา (Aranya Siriphon, 2001) ขณะที่มองในระดับลึก การตัดสินใจเลือกปลุกผีของกลุ่มชาติพันธุ์กลับมีเงื่อนไขที่ซับซ้อน เพราะด้านหนึ่งการปลุกผีเกี่ยวพันกับระบบเศรษฐกิจเงินตราจากภายนอก ซึ่งเข้ามามีส่วนมากขึ้นในวิถีชีวิตที่เคยทำการผลิตข้าวเป็นพืชหลักเพื่อการบริโภคโดยตรง กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงที่ประสบปัญหาการไม่มีที่ดินที่อุดมสมบูรณ์สำหรับปลูกข้าวพอเพียง จึงหันไปปลูกพืชเศรษฐกิจ คือ ฝิ่น เป็นยุทธวิธีการผลิตเพื่อเสริมส่วนขาดของการผลิตข้าว ทั้งยังทำให้พวกเขาสามารถดำรงลำดับชั้นทางสังคมที่เท่าเทียมกันในชุมชน (Anan Ganjanapan, 1978) และการปลุกผีที่รัฐอ้างว่าเป็นตัวการในการทำลายป่าไม่อย่างมหาศาล ก็ไม่อาจสรุปได้โดยง่าย เพราะหลังจากการเคลื่อนย้ายไร่ฝิ่นไปเพาะปลูกในพื้นที่ใหม่ พื้นที่เดิมก็จะเริ่มฟื้นตัวเป็นป่าใหญ่ได้เองตามธรรมชาติ (chupinit Ketmani, 1991) มีพักจะต้องพูดถึงนโยบายการปราบปรามการปลุกผีและนโยบายอนุรักษ์ของรัฐ ก็ถูกตอบโต้จากประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรองว่าเป็นสาเหตุให้ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือให้ต้องปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตไปสู่การปลูกพืชเชิงพาณิชย์ ตลอดจนต้องนำเอาอัตลักษณ์มาเป็นสินค้าเพื่อการค้าและการท่องเที่ยว ทำให้พวกเขาต้องพึ่งพตลาดภายนอกซึ่งไม่สามารถควบคุมได้ และถูกลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์มากยิ่งขึ้นอีกด้วย (Prasit Leepreecha, 2011)

การเมืองของการจับกุมคุมขัง การไม่ได้รับความเป็นธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์
ภาคเหนือในปัจจุบัน : ข้อสังเกตบางประการ

แม้การเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญาผ่านการผลิตงานประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรองเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ภาคเหนือเพื่อตอบโต้วาทกรรมของภาครัฐจะดำเนินมาต่อเนื่องและยาวนาน กระทั่งกลายเป็นส่วนหนึ่งของแรงกดดันให้เกิดการบรรจุ “สิทธิชุมชน” ในการจัดการทรัพยากรลงในรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 และฉบับต่อ ๆ มา อย่างเป็นทางการ แต่สิ่งที่น่าสังเกตและตั้งคำถาม คือ เหตุใดจึงยังปรากฏให้เห็นการดำเนินการทางกฎหมายในข้อหาบุกรุกพื้นที่ป่าต่อกลุ่มชาติพันธุ์ภาคเหนือด้วยกฎหมายรองไม่จบสิ้นจนถึงปัจจุบัน

การอธิบายด้วยเหตุผลเพียงเพราะว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรอง มีอิทธิพลต่อวิถีคิดของผู้คนในสังคมวงแคบ ทำให้ไม่อาจสร้างแรงกระเพื่อมตั้งวงน้ำให้เกิด การปรับเปลี่ยนสัมพันธภาพเชิงอำนาจทางวาทกรรม รวมถึงการใช้และเข้าถึงทรัพยากร แก่กลุ่มชาติพันธุ์โดยแท้จริง อาจเป็นเงื่อนไขหนึ่งของปัญหา แต่ก็ยังไม่เพียงพอจะนำมาสู่ ความเข้าใจต่อปฏิบัติการนี้ได้อีกด้านนัก บทความนี้ใคร่ขอเสนอข้อสังเกตบางประการ อันเป็นบริบทของสังคมไทยที่ยังเอื้ออำนวยให้ภาครัฐสามารถใช้ปฏิบัติการทางกฎหมาย ต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงได้อย่างมีประสิทธิภาพในปัจจุบัน ได้แก่ ปัญหาโลกทัศน์ เชิงอำนาจเหนือพื้นที่ ปัญหาการลดลงของ “อิทธิพล” ที่จะคะคานกับ “อำนาจ” และ ความเป็นเผด็จการทางการเมืองในปัจจุบัน

คงยากจะปฏิเสธได้ว่า หนึ่งในวิธีการสถาปนาอำนาจควบคุมพื้นที่ทรัพยากรของ รัฐเหนือเส้นพรมแดนแห่งรัฐสมัยใหม่ คือ การแบ่งแยกพื้นที่ให้เหลือเพียง 2 ประเภท ได้แก่ “พื้นที่รัฐ” และ “พื้นที่เอกชน” โดยอาศัยโฉนดที่ดินเป็นตัวกลางชี้วัด แม้จะมีความแตกต่างเชิงนัยความหมาย แต่ทั้งสองพื้นที่กลับมีลักษณะร่วมทางอำนาจประการสำคัญ นั่นคือ ความชอบธรรมในการใช้และการเข้าถึงอยู่ภายใต้อำนาจการยอมรับ รับรอง หรือ ให้สิทธิความเป็นเจ้าของโดยรัฐ บนฐานการควบคุมนี้ ชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือที่ตั้งถิ่นฐานในเขตป่าที่รัฐอ้างสิทธิ์ความเป็นเจ้าของ ย่อมเสมือนเป็นการคุกคาม ทำทลาย อำนาจอย่างไม่อาจยินยอมได้ในสายตาของภาครัฐเฉกเช่นการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของ กลุ่มชาติพันธุ์ในอดีตที่คุกคามอำนาจอธิปไตยเหนือเส้นพรมแดนที่กำหนดไว้ ขณะเดียวกัน การจำแนกพื้นที่เฉพาะ 2 ลักษณะดังกล่าว ก็ไม่เปิดโอกาสให้กรรมสิทธิ์ในรูปของ “สิทธิชุมชน” ที่ประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรองนำเสนอ มีช่องว่างจะแทรกขึ้นมา มีความศักดิ์สิทธิ์ซ้อนทับทางกฎหมายโดยแท้จริง ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจแต่ประการใดที่ ในปี พ.ศ. 2541 – 2542 จะพบการจับกุมชาวปกากะญอซึ่งเข้าไปตัดไม้ในพื้นที่ป่า ชุมชนเพื่อใช้ซ่อมแซมบ้านเรือน ทั้งที่ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการป่าชุมชนและ สอดคล้องกับการให้สิทธิชุมชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนตามมาตรา 46 และ 79 แห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 อันถือเป็นกฎหมายสูงสุด (Wicherd Taweekul, 2005: 151)

การเมืองเหนือพื้นที่ป่าเขา : การต่อสู้ทางวาทกรรม
ผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ

อนึ่ง สำหรับประเด็นที่สอง ผู้เขียนเห็นด้วยอย่างยิ่งกับข้อเสนอของอัจฉรา รัยคุติธรรม (Atchara Rakyutidharm, 2014) ที่สะท้อนภาพการปรับเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ของนักพัฒนาเอกชน จากเดิมที่เดินเคียงข้างกับกลุ่มชาติพันธุ์และร่วมต่อสู้กับนโยบายอันไม่เป็นธรรมของภาครัฐตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2530 อย่างเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คนก.) ซึ่งเป็นองค์กรชาวบ้านต้านป่าไม้และที่ดินทำกินในเขตป่า ทั้งในรูปของการให้คำปรึกษา การเชื่อมร้อยประสานชาวบ้านระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ หรือแม้แต่วรรณกรรมประทั้วงบนท้องถนนเพื่อให้ภาครัฐยอมรับสิทธิการอยู่อาศัยและทำกินในเขตป่า กระทั่งมีการขนานนามการเคลื่อนไหวทางการเมืองดังกล่าวให้เป็น “การเมืองภาคประชาชน” แต่หลังจากกลางทศวรรษ 2540 นักพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่เริ่มหันเหแนวทางการทำงานไปสู่การร่วมมือกับภาครัฐมากยิ่งขึ้น อันเกิดจากเงื่อนไขหลัก 3 ประการ ได้แก่ กรอบการวิเคราะห์อำนาจรัฐที่มุ่งประเด็นไปยังการรวมศูนย์อำนาจ ทำให้นักพัฒนาเอกชนสนใจเฉพาะกลไกรัฐโดยลืมนระหนักถึงอำนาจรัฐในมิติที่แยกกาย เช่น อำนาจรัฐซึ่งแทรกในชีวิตประจำวัน ความต้องการมีบทบาทในพื้นที่ทางสังคม และความสอดคล้องต้องกันของอุดมการณ์การพัฒนาที่เน้นแข่งขันบดตามกรอบคิดของวัฒนธรรมชุมชน การปรับเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่จากพันธมิตรของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงสู่อ้อมกอดของรัฐ ได้สร้างปัญหาสำคัญขึ้นมา กล่าวคือ เราต้องไม่ลืมนว่า การที่นักพัฒนาเอกชนมีบทบาทอย่างแข็งขันในการช่วยเหลือชาวบ้าน (หมายรวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์) ในการต่อสู้กับภาครัฐ กระทั่งประสบความสำเร็จเชิงนโยบายทางกฎหมายในระดับหนึ่ง เพราะนักพัฒนาเอกชนเสมือนเป็น “กลุ่มอิทธิพล” ซึ่งมีการเชื่อมโยงกับองค์กรพัฒนาเอกชน ทั้งระดับพื้นที่ จังหวัด ภาค และประเทศ ทำให้มีพลังเพียงพอที่ชาวบ้านจะใช้เป็นฐาน “อิทธิพลนอกระบบราชการ” เพื่อต่อรองหรือคานกับ “อำนาจ” ของรัฐ ดังนั้นเมื่อนักพัฒนาเอกชนแปลงตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ กลุ่มชาติพันธุ์ภาคเหนือก็ไร้ซึ่ง “กลุ่มอิทธิพลนอกระบบราชการ” ใด ๆ ที่จะหยิบใช้เป็นพลังต่อรอง ตอบโต้กับการแย่งชิงทรัพยากรของภาครัฐอย่างเป็นทางการ

ประการสุดท้าย สืบเนื่องจากข้างต้น ขณะที่ “อิทธิพลนอกระบบราชการ” หดหาย ในทางตรงข้ามบริบททางการเมืองของอำนาจรัฐกลับทวีความยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะหลังการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2557 อันนำมาซึ่งการจัดตั้งรัฐบาลทหาร และการควบคุมและบังคับใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จผ่านมาตรา 44 แห่งรัฐธรรมนูญราชอาณาจักรไทย

ฉบับชั่วคราว พุทธศักราช 2557 การคุมบังเหียนของรัฐบาลทหาร กลายเป็นตัวกลางสำคัญที่ยังผลให้สภาวะความเป็นประชาธิปไตยของสังคมไทยอยู่ในสภาพมืดมน การแสดงออกใด ๆ ที่สื่อความถึงการต่อต้านรัฐบาลถูกคุกคามอย่างรุนแรง ด้วยเหตุนี้ การนำเสนอทางความคิด ตลอดจนการเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วยการชุมนุมประท้วงตอบโต้ “นโยบายทวงคืนผืนป่า” เพื่อสร้างความเป็นธรรมและยุติปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรแก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ ย่อมไม่สามารถกระทำได้ในทางปฏิบัติอย่างเป็นทางการดังนั้นไม่น่าแปลกใจแต่ประการใดที่จะพบภาพการจับกุมคุมขังและขับไล่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ ด้วยข้อหาบุกรุกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของรัฐจนกระทั่งทุกวันนี้

บทส่งท้าย

การรับรู้และให้ความหมาย หรือวาทกรรมเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ เป็นสิ่งที่ปรากฏขึ้นนับตั้งแต่ยุคจารีตล้านนา ในช่วงเวลานี้รัฐกับกลุ่มชาติพันธุ์มีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมือง ทำให้คำอธิบายในประวัติศาสตร์นิพนธ์ดำเนินไปในรูปของการยอมรับบทบาทและเห็นความสำคัญของชนกลุ่มดังกล่าว

ทั้งนี้ หลังจากการปฏิรูปมณฑลเทศาภิบาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา การให้ความหมายต่อกลุ่มชาติพันธุ์ภาคเหนือในประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสหลัก ซึ่งขีดเขียนโดยชนชั้นนำไทยและองค์กรภาครัฐจะเริ่มแปรเปลี่ยนไปสู่วาทกรรมการเป็น “ชาวป่า” “ชาวเขา” ตลอดจน “กลุ่มชนผู้เป็นอันตรายต่อสังคมและระบบนิเวศ” อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากบริบททางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างซับซ้อนและเป็นพลวัต

อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา พบว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรอง ได้สถาปนาตัวขึ้นเพื่อสนทนาและโต้เถียงกับวาทกรรมของประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสหลัก โดยพยายามชี้ให้เห็นมุมกลับทางความคิด รวมถึงสร้างความเป็นธรรมในมิติทรัพยากรต่อกลุ่มชนดังกล่าว แต่กระนั้นด้วยเงื่อนไขบริบทด้านปัญหาโลกทัศน์เชิงอำนาจเหนือพื้นที่ การลดบทบาทของกลุ่มอิทธิพลนอกระบบราชการ และความเป็นเผด็จการทางการเมืองในปัจจุบัน กลับกลายเป็นอุปสรรคที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ มีอาจได้รับความเป็นธรรมทางกฎหมายในมิติการใช้และการเข้าถึงทรัพยากรในสังคมไทย ตามเป้าประสงค์ของประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสรองได้แท้จริง

การเมืองเหนือพื้นที่ป่าเขา : การต่อสู้ทางวาทกรรม
ผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ

References

- Anan Ganjanapan. (1978). *Economic Structure of Hill Tribes in Northern Thailand*. Bangkok: Social Science Association of Thailand. (In Thai)
- Anan Ganjanapan and Mingsan Khaosaat. (1995). *The Evolution of Pioneers Land in the forest: Case study in the Upper Northern Thailand*. Bangkok: Thailand Development Research Institute. (In Thai)
- Anan Ganjanapan; et al. (2004). *Research report on agricultural systems of Rotational Farming: Status and change, Volume 1*. Chiang Mai: Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University. (In Thai)
- Anusorn Chaiphon (Ed.). (2003). *Non-Government Organizations 2003*. Bangkok: The Committee of Promotion and Development. (In Thai)
- Apichat Satitniramai. (2013). *Thai State and Economic Reforms: From the Birth of the Capitalist Bankers to the Economic Crisis in 1997*. Nonthaburi: Same sky. (In Thai)
- Aranya Siriphon. (2001). *Opium with the Hmong: The Dynamics, Diversity and Complexity of the Identity of the Marginal People*. Thesis of Master of Arts, Program in Social Development. Chiang Mai: Chiang Mai University. (In Thai)
- Arunrat Wichiankhieo and David K. Wyatt. (2000). *Tamnán phuén mueang Chiang Mai*. Bangkok: thuswin. (In Thai)
- Atchara Rakyutidharm. (2000). *Political Ecology of Forest Fires in Thailand: A Case Study of Forest Fire at Doi Inthanon National Park*. Thesis of Master of Arts, Program in Human Resource Management. Chiang Mai: Chiang Mai University. (In Thai)
- _____. (2014). *Politics of Political Reducing: The Relationship Between NGOs, States, and People*. Bangkok: The Thailand Research Fund. (In Thai)

- Attachak Sattayanurak. (1999). *Problems in the Study of Lanna History: The Doctrine Document 004472*. Chiang Mai: Department of History, Faculty of Humanities, Chiang Mai University. (In Thai)
- _____. (2002). *A Study of the State of Knowledge in History on Ecology and Environment*. Bangkok: Kobfai Publishing Project. (In Thai)
- Chaladchai Ramitanon. (1985). *Social forestry for rural development*. Bangkok: Public Policy Studies Program, The Social Science Association of Thailand. (In Thai)
- Chaladchai Ramitanon, Anan Ganjanapan and Santita Ganjanapan. (1993). Potential of Local People Organization about the Community Forest Management. Sane Chamarik and Yot Santasombat (Ed.). *Community Forest in Thailand : Developmental Approach, Volume 2*. Bangkok: Institute of Local Development. (In Thai)
- Chit Phumisak. (1983). *Lahu or Muser Language*. Bangkok: MaiNgam Print house. (In Thai)
- Chupinit Ketmani. (1991). Local wisdom for Livelihood in the highland. *Khaosarn Sathaban Wijai Chaokhao*. 15(1, 2), 34 – 45. (In Thai)
- Chusak Wittayapak. (1996). *Political Ecology of Expansion of Protected Area in Northern Thailand*. Paper presented at the 6th International Conference on Thai Studies, Chiang Mai, Thailand, Oct. 14 – 17. (monograph).
- Fine Arts Department. (1970). *Tamnan munlasatsana* (10th ed.). Chiang Mai: Nakhonphingkanphim. (In Thai)
- Jesada Chotikijpiwat. (1999). *Sustainable Land Management: Case Study of Rotational Farming Management of Pga K'nyau in Chiang Mai*. Thesis of Master of Arts, Program in Community Development. Chiang Mai: Chiang Mai University. (In Thai)

การเมืองเหนือพื้นที่ป่าเขา : การต่อสู้ทางวาทกรรม
ผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ

- Jamaree Chienghthong. (2017). *State Modernism and Post-modern Space: Organizing Border area*. Research and Academic Services Center, Faculty of Social Sciences. Chiang Mai: University. (In Thai)
- Kengkij Kitirianglarp. (2016). *The Construction of the Nation State with Exploration and Mapping Hill tribe Village in the Cold War*, pp.55 – 72. The 10th National Conference on Thai Humanities Forum, Ambiguity, Doubt, Boundaries and Frontiers in the Humanities. Nakhonsithammarat: Greensonkanphim Print house. (In Thai)
- Khachatphai Burusphat. (1972). *Problems of Minority Groups in Thailand*. Bangkok: Phraepitthaya. (In Thai)
- _____. (1983). *Minority Groups in Thailand and National Security* (3rd ed.). Bangkok: Phraepitthaya. (In Thai)
- Khunprachakhadikij. (1885). *On the Types of Barbarian and Kha in the north*. Wachirayanwiset. Issue 43, sheet 9, pp. 164 – 166. (In Thai)
- Kunsatadter, P, E.C., C and Sanga Sabhasri. (1978). *Farmer in the Forest: Economic Development and Marginal Agriculture in Northern Thailand*. Hawaii: The East – West Center.
- Laofang Banditthoetsakun (Ed.). (2015). *Maeomki: The Life of the Forest with the Myth in the Justice Process*. Bangkok: Association for Human Rights Lawyers. (In Thai)
- Local Government Act. (1914, 30 May). *Royal Gazette*. Issue 14 Sheet 9, pp.105 – 124. (In Thai)
- Nidhi Eoseewong. (2000). *Keep the open space to the grass roots: selected writings by the first decade of the soil, water, forests and other*. Chiang Mai: Toyota Thailand Foundation, Chumchonkhonrakpa. (In Thai)

- Northern Community Network. (2001). *Northern Community Forest Book Series*. Chiang Mai: Northern Community Network. (In Thai)
- Notification of the Ministry of Finance Regarding the Registration of Opium Addicts. (1956, 25 September). *Royal Gazette*. Issue 73 Episode 76, pp. 2733. (In Thai)
- Phraphodhirangsri. (2007). *Chamathaweewong phongswadan nakhonhariphunchai*. Bangkok: Amarin Printing & Publishing. (In Thai)
- Pinkaew Laungaramsri. (1991). *Ecological knowledge of agricultural communities in the forest. A Case Study of Karen Community in Thung Yai Naresuan Animal Sanctuary*. Thesis of Master of Sociology and Anthropology, Program in Anthropology. Bangkok: Thammasat University. (In Thai)
- Pinkaew Laungaramsri. (1998). The Discourse of Hill Tribes. *Journal of Social Sciences*. 11(1), 92 - 135. (In Thai)
- Ponpirom Chiengul. (2007). The Coming of Communist Socialism in Thailand Before World War II. *Journal of Social Sciences and Humanities*. 33(1), 1 – 12. (In Thai)
- Prasit Leepreecha. (2011). *Economic Dynamics in Hightland: Trade and Ethnic Identity*. Chiang Mai: Institute for Social Research, Chiang Mai University. (In Thai)
- Rapeepan Jaksan. (2014). *Chinese Merchants and Trade Network in the Maesod Border: From the Dark Ages to the Early periods of Special Economic Zones*. Chiang Mai: ASEAN Studies Center, Chiang Mai University. (In Thai)
- Sane Chamarik and Yot Santasombat (Ed.). (1993). *Community Forest in Thailand : Developmental Approaches, volume 1*. Bangkok: Local Community Development Institute. (In Thai)

การเมืองเหนือพื้นที่ป่าเขา : การต่อสู้ทางวาทกรรม
ผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ

- Sane Chamarik and Yot Santasombat. (1993). *Community Forest in Thailand. Development Guidelines, Volume 2: Northern Community Forest*. Bangkok: Community Development Institute. (In Thai)
- Santita Ganjanapan. (1997). *A Comparative Study of Indigenous and Scientific Concepts in Land and Forest Classification in Northern Thailand*. Phillip Hirsch. See Forest for Tree: Environmental and Environmentalism in Thailand. Chiangma: Silkwormbooks.
- Saraswadee Ongsakul. (2015). *Phinij tamnan Lampang*. Chiang Mai: Lanna Education Center, Faculty of Humanities, Chiang Mai University. (In Thai)
- Sarit Thanarat. (1962). *Speeches of Field Marshal Sarit Thanarat during the 3 years of Administration of the Cabinet*. February 10, 1962 to February 9, 1962. Bangkok: Prime Minister's Office Print house. (In Thai)
- Sayamon Kaiyurawong. (1994). *Legal Issues and Policy of Using State Power Relating to Land Management in the Forest*. Thesis of Master of law. Bangkok: Chulalongkorn University. (In Thai)
- Secretary Office of the National Board of Psychology. (1975). *Akha Hill Tribe*. Bangkok: Office. (In Thai)
- Secretary Office of the National Board of Psychology. (1975a). *Hmong Hill Tribe*. Bangkok: Office. (In Thai)
- _____. (1975b). *Karen Hill Tribe*. Bangkok: Office. (In Thai)
- _____. (1975c). *Yao Hill Tribe*. Bangkok: Office. (In Thai)
- _____. (1976). *Muser Hill Tribe*. Bangkok: Office. (In Thai)
- Singkha Wannasai, Translator. (1979). *Khlong Rueang Mangthra Rop Chiang Mai*. Chiang Mai: Chiang Mai Book Center. (In Thai)
- Somsak Jiamtasakul. (2001). *Newly Created History: Include Articles on the 14th and 6th October*. Bangkok: 6 Tularamluek. (In Thai)

- Somsak Virayaporn and Qian Shiye. (1994). *20 Years of Pioneering Highland Development in Northern Thailand: The Report of Agricultural Assistance in Highland that Royal project Received from the Republic of China on the 20th Anniversary*. Bangkok: Royal project. (In Thai)
- Sukhothai Thammathirat University, Political Science. (1991). *The Problems of Regional Politics and minorities* (5thed.). Nonthaburi: University. (In Thai)
- Thaworn Kamphonkun. (2004). *Rotational Farming in the life cycle of Pga K'nyau Tribe*. Chiang Mai: Kongbunkhao Network. (In Thai)
- The Announcement of Revolutionary Party No. 37. (1958, 9 December). *Royal Gazette*. Issue 57 Episode 106, p. 1 – 3. (In Thai)
- The Opium Act (No. 6) B.E. 2494. (1951, 5 June). *Royal Gazette*. Issue 68 Episode 35, pp. 697 – 704. (In Thai)
- The Opium Act (No. 7) B.E. 2502. (1959, June 30). *Royal Gazette*. Issue 76 Episode 66, pp. 177 – 181. (In Thai)
- Thikan Srinara. (2014). The Idea of a State and a King in the Feudal Era of Nidhi Eoseewong and the Intellectual Change of the Thai Opposition Intellectuals in the 1960s. *Journal of Human Sciences*. 15(1), 62 – 105. (In Thai)
- Thongchai Winichakul. (2003). What is called Civilization: When the Siamese Elite during the Reign of King Rama V sought their Status. Through Travel and Museum both in and out of the Country. *Rattasart Sarn Journal of Political Science*. 24(2), 1 – 66. (In Thai)
- _____. (2013). *Siam Mapped: a History of the Geo-Body of a Nation*. Bangkok: Aan. (In Thai)

การเมืองเหนือพื้นที่ป่าเขา : การต่อสู้ทางวาทกรรม
ผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภาคเหนือ

- Thouchanok Sattayavinit. (2013). Rights of Marginal People with Land Issues: A Case Study of Hmong Hill Tribes in BanPaklang, Chiangklang District, Nan Province. *Burapha Journal of Political Economy*. 2(1), 99 – 129. (In Thai)
- Waralak Itthiphonolan. (1998). *Rotational Farming: Mother of plants*. Chiang Mai: Northern watershed development project by community organization. (In Thai)
- Wicherd Taweekul. (2005). *The Dynamic of People's Politics*. Chiang Mai: Tharathongkanphim. (In Thai)